

Repertoirevernieuwing..... En dan?

Het navolgende artikel is een ietwat verkorte weergave van een “presentatie”, zoals gegeven door de auteur op 14 november 2015 in Leerdam.

De idee achter deze presentatie was het thema repertoirevernieuwing binnen de mannenkoren, met als doel een voortschrijdende vergrijzing binnen deze mannenkoren een halt toe te roepen.

Een vaststaand feit is dat de mannenkoren in Nederland (en ook heel veel andere muzikale cultuurdragers als bijvoorbeeld gemengde koren, blaasorkesten en accordeonorkesten) al langer te maken hebben met stilstand en achteruitgang van het ledenaantal. Soms zo extreem, dat het voortbestaan van diverse verenigingen erdoor wordt bedreigd.

Met name op het terrein van de mannenkoren leidt dit tot bezorgdheid en er wordt dan ook veel aan gedaan, het bovenstaande met meer en minder succes een halt toe te roepen.

Als dirigent van twee mannenkoren (in Nederland en Duitsland) was en is dit een wekelijks terugkerend aspect en reden tot actie. Ook hier betreft het pogingen, een ingang te vinden, die op de korte en/of middellange termijn effect sorteert.

Ten eerste een aantal vaststellingen (in het geval van koren bedoel ik in dit artikel de mannenkoren)

- Zingen was en is nog nooit zo populair als op dit moment
- Er worden nog steeds nieuwe koren opgericht
- Toch is het voor veel koren vijf over twaalf.
- Alleen repertoire vernieuwing is geen oplossing m.b.t. het voorgaand benoemde probleem.
- Met alleen repertoirevernieuwing haal je geen nieuw koorleden binnen je koor.
- Door een individualisering van de maatschappij gaat een groot deel van het sociale en collectieve gevoel verloren: dat heeft een direct gevolg voor de koren.

Dat klinkt als een paradox en toch beschrijft het de huidige situatie het meest concreet.

Waar ligt het dan aan en hoe kun je deze tendens doorbreken?

Wellicht wordt het beeld wat meer helder wanneer we kijken naar de huidige situatie:

Zoals reeds vastgesteld, is het voor veel koren gevoelsmatig reeds vijf minuten over twaalf. Uit een soort “overlevingsangst” worden er talloze acties en ideeën bedacht om het tij te keren. De bandbreedte varieert daarbij van open repetities tot scratchkoren, met alles wat daar tussen zit.

Een en ander zal vast nieuwe leden opleveren, maar de vraag is of dit op korte/middellange termijn structureel wat verandert binnen het koor. Om dit laatste te veranderen moeten een aantal aspecten

worden aangepakt en daarbij zullen ook opvattingen en instellingen opnieuw moeten worden bekeken en zo nodig aangepast.

Wat kan de oorzaak zijn?

- Ons koor is niet interessant genoeg voor nieuwe/jonge aspirant koorleden.
- Het repertoire van ons koor is niet interessant genoeg
- Er bestaat een kloof tussen de gemiddelde leeftijd van de zangers en de beoogde doelgroep. Nieuwe/jonge zangers zingen daarom liever in een groep (desnoods nieuw op te richten) met zangers van ongeveer dezelfde leeftijd
- Rond het koor hangt een zweem van arrogantie en (vermeende) arrogantie. “Je komt er niet zomaar bij.”

Kunnen we hier wat aan doen of zijn we te laat?

- Repertoirevernieuwing is een goede stap voorwaarts, maar voor wie doe je het en met welk doel? Een concert met verrassend nieuw repertoire kan heel goed werken, maar wat is het effect? Wellicht kan het zelfs tot één of meerdere nieuwe leden leiden, maar vraag je af, wie je er denkt bij te krijgen als de doelgroep (de toehoorders) niet wezenlijk verandert. Repertoirevernieuwing kan ook een averechts effect hebben: je zult je de vraag moeten stellen of een publiek dat al jaren naar de concerten van je koor komt, en een bepaald muzikaal verwachtingspatroon heeft, daarop zit te wachten.
- Een initiatief dat zeer goed kan samengaan met repertoirevernieuwing kan een project zijn met als doel, nieuwe zangers voor het koor te winnen. Daartoe moet men misschien, althans voor een deel, het wiel opnieuw uitvinden. Vanzelfsprekend heeft elk koor in het nabije en/of verdere verleden initiatieven ontplooid in die richting. Denk daarbij aan open repetities, open dagen, scratchkoor, enz. Deze initiatieven leveren soms best wat op: of er sprake is van een oplossing voor het probleem op de wat lange termijn, is onduidelijk. Hierbij moet je jezelf ook de vraag stellen, welke doelgroep je wilt aanspreken: onder nieuwe zangers versta ik zelf zangers van een recente generatie.
- Wil je een constante stroom van nieuwe (jonge) zangers creëren, dan zul je iets anders moeten bedenken. Daarbij is repertoirevernieuwing een wezenlijk onderdeel, maar niet het enige. Ook de bekendheid van je koor, de (sociale) media en bijv. de aantrekkingskracht om met je koor mee te willen zingen, zijn van groot belang.

Wat moet er veranderen?

- In de meeste gevallen minder dan je misschien denkt:
- Een kritische (koor)kijk op de huidige situatie: door een veranderende maatschappij en de daarmee samenhangende ver individualisering wordt de bereidheid, zich voor langere tijd aan een collectieve instelling als een koor te binden (dit geldt ook voor andere culturele groepen, zoals boven reeds als voorbeelden genoemd) steeds minder. Deze tendens is al veel langer gaande: ze is ook niet zomaar tegen te houden.
- Er is een “overlevingsstrategie” nodig: letterlijk om te overleven.

- De verandering begint binnen je koor: is de meerderheid van de koorleden tevreden met de huidige situatie? In dat geval, zwart/wit gezegd, bestaat je koor over een aantal jaren niet meer: of door veroudering/vergrijzing of door een onvoldoende aantal nieuwe leden.
Wil men wel veranderen, dan moet iedereen daar ook achter staan: ook de leden die al geruime tijd deel uitmaken van je koor. En dat laatste is nog wel eens een probleem... Echter: vernieuwing en verandering werken alleen, wanneer je daar met z'n allen achter staat en dat uitstraalt: overal en altijd!
- Op het moment dat je het daar over eens bent binnen je koor kun je gaan kijken naar de toekomst. Structurele veranderingen zijn daarbij het allerbelangrijkst: hoe krijg je nieuwe leden en (nog belangrijker) hoe houdt je ze vast?

Ideeën voor een structurele vernieuwing

- Hier geldt boven alles: **the sky is the limit!**
- Ga altijd uit van je eigen situatie als koor.
- Honderd initiatieven leveren misschien één succesvol resultaat op.
- Maak de doelgroep nieuwsgierig: het woord “klassiek” en “zware muziek” zijn voor velen al een reden er niet eens aan te beginnen.
- Heb op alle bedenkingen, die worden ingebracht, een passend en sluitend antwoord.

Om de hierboven genoemde aspecten wat meer concreet te maken, hierna een voorbeeld uit de praktijk.

Toen ondergetekende een aantal jaren terug werd benaderd door het bestuur van een mannenkoor uit zijn omgeving, was het voor dit koor al bijna kwart over twaalf.

De gemiddelde leeftijd was boven de vijftig jaar, de belangstelling voor de jaarlijkse uitvoering en aanverwante evenementen was zover teruggelopen, dat er min of meer alleen nog “eigen” publiek kwam, en het laatste nieuwe lid, had pas geleden zijn 10jarig lidmaatschap gevierd.

Dit koor bestond toen al reeds 133 jaar...

Uit de gevoerde verkenningssprekken bleek al snel de situatie waarin het koor was beland en met name ook de vrees van het bestuur, dat het binnenkort wel eens afgelopen zou kunnen zijn. Men hoopte met een nieuwe dirigent uit de problemen te komen. Op de vraag van ondergetekende, wat een nieuw muzikaal leider zou kunnen bijdragen aan het oplossen van voornoemd “doemscenario”, antwoordde men unaniem, dat ze in ieder geval nieuw repertoire zouden gaan zingen, zodat de belangstelling om mee te zingen vanzelf zou toenemen.

Tijdens de eerste repetities onder leiding van de nieuwe dirigent bleek al snel dat de mening van het bestuur niet perse de mening was van alle koorleden. Over het algemeen zag iedereen wel in dat de huidige situatie niet meer die was van 40 of vijftig jaar geleden: echt veel veranderen was echter ook niet wenselijk: men was gewend aan de gang van zaken, zoals je serenades, het kerstconcert e.d. Of het kerstconcert van dat jaar doorgang zou vinden, was nog maar de vraag.

Na wat eigen onderzoek en rondvragen in de directe omgeving van het koor kwam al snel een beeld naar voren dat niet erg hoopgevend was: in de middelgrote gemeente waar het koor thuis was, wist men over het algemeen van het bestaan van het koor, althans bij de wat oudere inwoners. Navraag bij de wat jongere generatie leverde voor het grootste gedeelte vraagtekens op.

Binnen het koor werden ook wel initiatieven ontplooid m.b.t. het werven van nieuwe leden: meestal leverde dat op de wat langere termijn zo goed als niets op. Van een jongere generatie werd niets verwacht.

Na één en ander in beeld te hebben gebracht werd een plan bedacht, waarbij alle koorleden werden betrokken: er werd geappelleerd aan de betrokkenheid van allen.

Op de vraag van een aantal koorleden, wat men moest doen, werd met "voorlopig helemaal niets" geantwoord. Dit had een aantal gerustgestelde koorleden tot gevolg...

Met als basis het project "Ontdek je stem" van Hennie Ramaekers werden de media opgezocht en het plan gepresenteerd. Dit resulteerde in een tweetal grotere artikelen in de plaatselijke en regionale kranten.

Ervan uitgaande dat niemand zich prettig voelt om als eenling in een voor hem gesloten gemeenschap binnen te komen, werd voor de navolgende opzet gekozen:

- We zoeken nieuwe "zangers" die het spannend vinden, eens uit te proberen wat ze met hun stem kunnen, zonder daarbij op de vingers te worden gekeken door "ervaren" zangers.
- Deze "zangers" moeten het leuk vinden, samen met anderen te zingen.
- Het is een "pré" wanneer je nog nooit hebt gezongen.
- Jouw medezangers hebben ook geen enkele ervaring.
- Je krijgt in tien "lessen" een beetje inzicht in wat je met jouw stem kunt, een beetje theorie en eerste ervaringen in het samen (meerstemmig) zingen.
- Het kost je helemaal niets; alleen de bereidheid om het eens samen met anderen te proberen.
- Mocht je hierna besluiten, dat het alsnog niets voor je is, dan blijven we even goede vrienden en we nemen je niets kwalijk: tenslotte heb je het geprobeerd en kun je erover meepraten.
- Halverwege deze kennismakingscursus laten we je ook kennismaken met het koor: d.m.v. het deelnemen aan de "reguliere" repetitie.
- Na deze cursus kun je meteen doorstromen in het koor: je weet dan ook wel stemtype je hebt en hebt al een beetje ervaring in meerstemmig zingen.

Vanzelfsprekend moest er vooraf het een en ander georganiseerd en voorbereid worden.

Voorbeelden:

- Wat zingen we dan?
- Wie betaalt dat?
- Wie gaat zo'n cursus leiden?
- Wat gebeurt er daarna?

In een eerdere passage van dit artikel refereerde ik reeds aan het feit, dat je, voordat je naar in de openbaarheid treedt met bijvoorbeeld een project van deze omvang, goed beslagen ten ijs moet komen, bijvoorbeeld m.b.t. hoe je toekomstige zangers tegemoet treedt.

Een paar voorbeelden:

- Opmerking/reactie: Jullie zingen geen muziek die me trekt.
Antwoord: wat voor muziek zou je willen zingen?
- Opmerking/reactie: maar ik kan toch helemaal geen noten lezen?
Antwoord: om te beginnen hoeft dat ook helemaal niet. Het gaat om het zingen, niet om de theorie.
- Opmerking/reactie: ik ken helemaal niemand bij jullie koor en heb geen zin om daar in mijn eentje heen te gaan.
Antwoord: dat komt goed uit, want de anderen kennen daar (ook) nog niemand.
- Vraag van enkele bestuursleden: de kosten die je daarmee maakt (locatie, docent) krijg je er toch nooit uit?
Antwoord: afhankelijk van de contributie ben je er met je (eventuele) kosten al uit, wanneer twee kandidaten uiteindelijk toetreden.
- Opmerking/reactie: ik ga liever naar een musical, dan beleef je wat!
Antwoord: kijk eens naar de gemiddelde prijs van een kaartje voor een dergelijke happening en vergelijk dat met de jaarcontributie voor het koor. Een musical is een eenmalige (hopelijk fantastische) belevenis; voor ongeveer hetzelfde geld heb je over het algemeen een jaar lang elke week een "eigen" happening, je leert andere mensen kennen, je wordt er slimmer van en je zult merken dat er niets boven een gezamenlijke collectieve muzikale inspanning gaat.

Natuurlijk praat je meestal in je eigen straatje, maar het zijn vaststaande feiten en daar gaat het uiteindelijk om.

Bovendien was/is één van de achterliggende gedachten, dat het gemakkelijker is, als een nieuwe groep (nieuwe zangers) binnen te komen bij de al eerder genoemde gesloten gemeenschap: je bent niet alleen want je kent je medecursisten in ieder geval al een paar weken. Dat ontkracht een voorbehoud, zoals hierboven genoemd, al meteen.

Dit praktijkvoorbeeld, ook uit overlevingsoverwegingen geboren, bleek een succes: in de redelijk grote gemeente stonden tijdens de eerste "cursus" meteen 8 geïnteresseerden op de stoep: deels via koorleden, deels op grond van de media, die dit item als volledig nieuw idee (.) twee keer publiceerden. De doorsnee leeftijd was 30 jaar.... Natuurlijk was dat ook de doelgroep: in de wervingstekst was duidelijk dat men wat repertoire betreft ook in de richting van de muziek van deze generatie en nog recenter zou werken. Maar ook klassiek was mee inbegrepen ("ben jij bang voor klassieke muziek: hoezo?")

De tijd van de cursus was zo gepland, dat de deelnemers een uur voor aanvang van de “normale” repetitie hun cursus hadden. Een kwartier voor aanvang van die repetitie was de cursus ten einde en men kwam elkaar tegen: net klaar of binnenkomen voor de repetitie.

Na 10 weken, waarbij de cursisten ook werden geïntegreerd binnen het koor (zie hierboven) meldden zich uiteindelijk zes nieuwe zangers aan. Daarmee was het koor meteen met een vijfde uitgebreid.

In de krant, maar ook op internet (Facebook, eigen Website) werd regelmatig een artikel geplaatst m.b.t. de voortgang van de cursus, inclusief de reactie van de deelnemers.

De cursus was zo gepland dat de cursisten zich als groep, maar ook met twee werken samen met het koor, konden presenteren op het concert, dat kort nadat de cursus werd afgerond, werd gegeven. De nieuwe groep zong een arrangement van “Who wants to live forever” van de Engelse popgroep Queen.

Er waren voor dit concert een aantal hoogwaardigheidsbekleders uitgenodigd, die zo enthousiast waren, dat ze op eigen initiatief aan iedereen die dat wilde horen (en lezen) konden vertellen hoe deze integratie was verlopen.

Voor de tweede cursus, die kort daarop van start ging, hadden zich 12 zangers aangemeld....

Ondertussen is de derde cursus net afgerond en het koor is niet alleen verjongd, maar ook groter geworden.

De doorsneeleeftijd ligt nog altijd rond de dertig.

Niet onbelangrijk daarbij was/is de mond-op-mond-reclame.

Met name deze bestending in de “aanvoer” heeft ervoor gezorgd, dat repertoire vernieuwing kon worden doorgevoerd (dat was immers de belofte: nieuw, eigentijds repertoire, maar ook basisrepertoire).

De zittende leden hoefden, zoals reeds vermeld, niets te doen: zij merkten echter uiteindelijk dat er resultaten werden geboekt en vrijwel allen werden in de veranderde sfeer en stemming meegesleept.

Natuurlijk klinkt één en ander euforisch; het is nu eenmaal moeilijk bestaande structuren en stramien te doorbreken en het aanbod van nieuwe kandidaten zal vast wel eens minder zijn, dan verwacht. Wanneer je dat niet doet is de uitslag reeds bekend....

Er komt op dit moment een groot aantal nieuwe toehoorders naar de concerten.

Het programma bestaat niet alleen uit nieuwe, eigentijdse stukken, maar ook nog steeds uit het al eerder genoemde basisrepertoire.

Met name de nieuwe zangers dragen veel nieuwe ideeën aan, wanneer het gaat om welk repertoire: ok de zangers die al langer lid zijn, roeren zich.

Het koor is inmiddels bezig met de toekomst en verheugt zich op nieuwe projecten/concerten.

Komen we uiteindelijk terug bij de repertoirevernieuwing.....

Ook hier geldt m.i. opnieuw: “the sky is the limit”.

Op dit moment gebeurt er op het gebied van de repertoirevernieuwing een heleboel; gelukkig wel.

Uit het voorgaande moge duidelijk zijn, dat repertoirevernieuwing m.i. een stuk gemakkelijker wordt, wanneer je van te voren hebt nagedacht over wat je er precies mee wilt bereiken.

Nog even terug naar het koor van hierboven: tijdens het komende concert gaat niet alleen “Who wants to live forever”(ditmaal met het gehele koor) maar ook “Smells like Teen Spirit” van Nirvana: daarnaast ook Schubert, Strauss en Lloyd Webber. Alle koorleden zingen overigens mee..

Natuurlijk zal een project als dit niet voor ieder koor een optie zijn: daar spelen heel veel factoren een rol, zoals bijvoorbeeld de omgeving, grote of kleine stad, enz.

Repertoirevernieuwing ontstaat ook wanneer er wordt gezocht naar samenwerking “out of the box”: Denk bijvoorbeeld eens aan een concert samen met een “kleinkinderen”- koor..... Bij al die kleinkinderen horen ook vaders.....

Nu we in Nederland plotseling de kans hebben met een aantal relatief onbekende culturen kennis te kunnen maken, liggen de mogelijkheden tot (wederzijds) begrip en integratie voor het oprapen.

Probeer vooral uit wat je bindt en of er mogelijkheden zijn, samen wat te doen: in het geval van muziek moet dat niet zo moeilijk zijn.

Uit deze manier van programmeren ontstaat vanzelf repertoirevernieuwing.

Hoe ga je dan te werk?

Zoals altijd: het begint met een idee en hoe meer mensen erover nadenken, hoe groter de creativiteit. Licht er eenmaal een concept op tafel, kijk dan eens hoe je e.e.a. muzikaal kunt verwerklijken. Neem niet teveel hooi in één keer op je vork: wanneer er tijdens het volgende concert (en tijdens de daaraan voorafgaande repetities) drie tot vier “nieuwe” werken op het programma staan, zorgt dat gegarandeerd voor verhoogde concentratie bij je toehoorders.

Zoek naar iemand, soms zelf de eigen dirigent, die in staat is, arrangementen te schrijven, die bij je koor passen: alleen dan kun je 100% uitstralen. Natuurlijk is dat ook een kostenkwestie: vergeet alleen niet dat een goed geschreven arrangement niet maar één keer wordt uitgevoerd!

In Nederland zijn we gezegend met een heel stel begenadigde arrangeurs en componisten en met Google etc. bij de hand is de oplossing daarvoor niet zo moeilijk als menigeen denk.

Zet de muziekcommissie aan het werk: vaak zijn grote uitgevers maar al te bereid catalogi en luistervoorbeelden ter beschikking te stellen. Ook bij hen zijn prachtige arrangementen beschikbaar.

Afsluitend durf ik te stellen dat een traject, bedoeld om het repertoire te vernieuwen, veel meer mogelijkheden en kansen in zich bergt, dan op het eerste gezicht zicht- en denkbaar is.

Het is te overwegen om de volgorde (repertoire .....>nieuwe leden) om te draaien.

Ga niet direct uit van een overlevingsstrategie, maar ga de uitdaging aan: dat zullen nieuwe leden direct merken!

Bovenstaande tekst is geen handboek, maar eerder een opsomming van de mogelijkheden die je zou kunnen hebben: niet alleen wanneer het koor in “zwaarder weer” verkeert, maar vooral ook m.b.t. een gezonde door- en instroom binnen je koor: uiteindelijk wil je samen nog heel lang kunnen zingen!

Voor opmerkingen, ideeën en uitwisseling houd ik me gaarne bereid: robzieverink@hotmail.com